

LO1

Adrian Forty, „Ordinea” (Order)

în *Words and Buildings. A vocabulary of Modern Architecture*

Thames & Hudson, 2000

A crea arhitectura înseamnă a pune în ordine. Ce să pui în ordine? Funcțiuni și obiecte.

Le Corbusier, *Precisions*, 68.

Arhitectura este constituită din: Ordonare, care se cheamă în grecește taxis [...]. Ordonarea este stabilirea unor relații de măsură convenabile între elementele operei considerate separat, dar raportate în ce privește proporțiile la simetria întregului.

Vitruviu, *Despre Arhitectură*, (tr. G. M. Cantacuzino, Tr. Costa, Gr. Ionescu), Cartea I, Capitolul al II-lea, 42.

[...] Calea cea mai clară de a înțelege „ordinea” în arhitectură e prin cercetarea scopurilor în care a fost folosită. Până la începutul anilor 1970 (când semnificația ordinii s-a schimbat cu totul), ele au fost în număr de patru: **1.** atingerea frumosului, printr-o relație a părților cu întregul; **2.** reprezentarea rangurilor (ordinilor) societății; **3.** evitarea haosului, prin folosirea arhitecturii drept model sau instrument al ordinii sociale și civile; **4.** în sens urbanistic, pentru a opune rezistență înclinației intrinseci orașelor către dezordine. Aceste sensuri nu sunt în mod obligatoriu mereu distincte — tocmai din suprapunerile lor derivă, de fapt, interesul principal pentru acest concept. „Ordinea” a fost o caracteristică foarte prețuită de prima generație de arhitecți moderniști, însă, dintre toate noțiunile moderniste, a fost și cea mai predispusă la a fi contestată; în arhitectură, „ordinea” fost criticată în diverse feluri în perioada anilor 1960, iar, mai apoi, din afara arhitecturii, în modalități care i-au schimbat pe deplin semnificația [...].

1. Atingerea frumosului, printr-o relație a părților cu întregul. Pasajul din Vitruviu citat mai sus indică sensul inițial al „ordinii”, așa cum era ea înțeleasă în Antichitate în arhitectură — un sens care a persistat până astăzi. Totuși, era deja prezentă, chiar și în Antichitate, o anumită relație ambiguă între acest sens general și diversele sisteme specifice ale ordinii, Ordinele: Doricul, Ionicul, Corinticul etc. De-a lungul istoriei tradiției clasice, suprapunerea acestor două sensuri — cel general și cel particular — a fost avantajoasă pentru ambele instanțe, așa cum putem înțelege prin intermediul observației din 1977 a arhitectului Charles Moore: „va trebui să facem mai mult decât să îmbrăcăm clădirile noastre în Ordinele potrivite din punct de vedere semantic. Va trebui să le conferim o Ordine inteligibilă.”

Atunci când a ales termenul de „ordine” pentru a descrie dispunerea armonioasă a părților, Vitruviu — așa cum putem presupune și în ce-i privește pe grecii care l-au precedat — l-a împrumutat prin noțiunea aristotelică de *taxis*. În *Metafizica*, referindu-se la matematică, Aristotel a arătat că „formele frumosului sunt ordinea, proporția și ceea ce este definit, iar pe acestea științele matematice le prezintă în cel mai înalt grad.” (1078b). Aristotel a folosit aceeași idee, însă de această dată într-o analogie biologică, în [...] *Poetica*: „un animal frumos și orice lucru frumos, alcătuit din părți, presupune nu numai o orânduire între aceste părți, dar și o întindere, care nu-i întâmplătoare, căci frumusețea stă în mărime și în ordine” [1451]. Semnificația „ordinii” pe care o adoptă Vitruviu — ca frumusețe a unui raport matematic sau biologic dintre părți și întreg — a fost folosită succesiv din Antichitate până în Renaștere, dar și în zilele noastre, deși nu într-o continuitate directă, așa cum arată Rykwert (1996). De la Alberti și până în zilele noastre, au existat încercări repetate de a găsi principii matematice sau geometrice care să îi poată furniza arhitecturii un sistem al „ordinii”. Sistemul de proporții al lui Le Corbusier, Modulorul și seriile matematice propuse de Christopher Alexander se numără printre cele mai recente exemple.

Toate aceste încercări diferite de a defini ordinea în interiorul arhitecturii prezintă o serie de probleme epistemologice destul de mari. În primul rând, ce anume pune arhitectura în ordine, mai precis? Materia? Spațiul? Fluxurile? Percepția? Relațiile sociale? Până când nu vom putea spune în ce anume constă ordinea, nu va putea fi creată nicio schemă a ordinii — însă prin definirea a ceea ce trebuie pus în ordine (întotdeauna o abstracție mentală a realității obiectului), ordinea creată e deja circumscrisă și predeterminată în funcție de modelul abstracției. [...] Cea de-a doua întrebare este de unde vine ordinea? Bineînțeles că din gândire, dar în ce formă? Matematica, așa cum am văzut, a fost o

sursă importantă a ordinii pentru arhitectură, însă au existat și alte modele, în mod deosebit cel al naturii — sugerat tot de Aristotel și preluat de teoreticienii Renașterii.

Atunci când teoreticianul francez Quatremère de Quincy scria, în secolul al XVIII-lea, că modelul arhitecturii rezidă în ordinea naturii [...] relua, într-o anumită măsură, o idee foarte veche. Însă, chiar și în vremea lui Quatremère, dezvoltările științifice urmau să transforme însăși „natura” dintr-o abstracție generalizată într-un fenomen ale cărui mecanisme interioare puteau fi supuse cercetării, lucru care a diversificat posibilele „ordini” invizibile ale naturii și, astfel, a generat o sursă fertilă de noi modele pentru arhitectură. Studiile lui John Ruskin asupra formațiunilor cristalelor și mineralelor, din secolul al XIX-lea, [...] și interesul arhitecților secolului XX față de cercetarea biologului D'Arcy Thompson privind tiparele de creștere ale plantelor și animalelor, cuprinsă în *On Growth and Form* (1917), sunt doar două instanțe ale angajării unor alte sensuri ale „ordinii” față de cele care derivă din matematică. După 1954, interesul pentru „ordine” a fost legat de sfera psihologiei percepției, de studiul percepției umane privită drept cheie către ordine în lumea artefactelor: cercetarea lui Christopher Alexander privind seriile matematice a fost întemeiată pe principiul că ele sunt modelele cel mai ușor de înțeles de percepția umană; iar la baza analizei ordinii orașelor pe care a propus-o Kevin Lynch nu au fost orașele în sine, ci aparatul perceptiv prin care oamenii ajung să le cunoască.

2. Ca reprezentare a categoriilor (ordinilor) societății. Faptul că arhitectura indica și, în același timp, proteja statutul social era de la sine înțeles în perioada Antichității. [...] Odată cu interesul exacerbat pentru clădirile domestice care a apărut în Europa după 1450, expresia arhitecturală a distincțiilor sociale a devenit o problemă importantă: atenția la „decorum” și „adecvare”, semnificația statutului social, a devenit o trăsătură semnificativă a tradiției clasice după perioada Renașterii. Aceste chestiuni, care reprezentau o parte la fel de importantă a sistemului clasic ca înțelegerea Ordinilor înseși — și folosirea corectă a Ordinilor, în fapt — impuneau cunoașterea principiilor decorumului.

Importanța relației dintre statutul social și arhitectura domestică a fost formulată explicit de Sir Henry Wotton în *Elements of Architecture* (1624), unde a arătat că „Reședința și Căminul potrivite Fiecărui Om” meritau „să fie împodobite onorabil și fermecător, în funcție de rangul Stăpânului” (82). Ceea ce a făcut din „decorum” o problemă intrigantă a fost discursul social dezvoltat în secolul al XVI-lea pe marginea extravaganței clădirilor domestice: pe de-o parte, cei înstăriți erau considerați obligați să construiască bogat, mai ales dacă ocupau o funcție politică; însă, pe de altă parte, clădirile grandioase provocau invidia celor inferiori din punct de vedere social, a căror tendință de a imita extravaganța superiorilor lor a făcut distincția inițială de statut să dispară, amenințând, astfel, existența ierarhiei sociale și, în consecință, pe cea a ordinii civile. Această tensiune era resimțită pretutindeni în Europa secolului al XVI-lea și al XVII-lea [...]. Noțiunea de „decorum”, de adecvare a decorăției arhitecturale la poziția clientului, a fost dezvoltată tocmai pentru a regla aceste tipuri de ambiții. După Revoluția franceză, interesul pentru decorum a scăzut, probabil pentru că s-a dovedit a fi inutil protejării statutului social. Orice sens al său care a persistat până în secolul XX a fost, într-un final, deturnat de arhitecți ca Lutyens, ale căror mici locuințe pentru clienți burghezi au fost construite apelând la manierismele vilelor aristocrației [...].

3. Evitarea haosului, prin folosirea arhitecturii ca model sau instrument pentru ordinea socială și civilă. Pornind de la finalul secolului al XVIII-lea, a fost sesizată o legătură între „ordinea” arhitecturală și „ordinea” socială — fie ea înțeleasă în sensul menținerii „bunei ordini” sau în sensul mai specific al unei dispoziții existente în mod natural, predestinate, a societății. Legătura a fost expusă atât ca asociere vastă, cât și drept corespondență precisă capabilă de reglementare. Ca exemplu de asociere vastă, ne putem referi la prelegerile din cadrul Academiei Regale, din 1841, ale arhitectului englez C. R. Cockerell. Interesul principal al lui Cockerell față de „ordine” a derivat din criticile pe care le aduce pitorescului, ai cărui practicanți, credea el, merseseră prea departe în cultivarea varietății și neregularității, „uitând că principalul efect al unei clădiri trebuie să se bazeze pe contrastul dintre regularitatea și ordinea care îi sunt proprii și obiectele neregulate și peisajul care o înconjoară” (159). Însă Cockerell a făcut o legătură și între ordinea arhitecturală și cea socială: „Dacă ne amintim faptul că cele mai mari eforturi arhitecturale au urmat în general perioadele de dezordine politică și morală, putem recunoaște în astfel de opere acea dragoste firească față de ordine pe care revoluțiile și tumulturile au refuzat-o” [...].

Atunci când Bernard Tschumi scria, în 1977, despre modernismul arhitectural, că „Insistența asupra formei elementare în De Stijl nu era doar o întoarcere către un tip de puritate anacronică, ci și o regresie deliberată către o ordine sigură” (82), „ordinea” la care se referea era în mod cert una morală, așa cum era și cea pusă în discuție de Cockerell — fiind îndreptată, însă, nu către societate în sens larg, ci către psihologia individului.

4. *Înlăturarea dezordinii orașelor.* Nemulțumirile legate de dezordinea orașului au apărut odată cu orașele: s-a presupus în sens larg că orașele sunt, în fapt, intrinsec haotice, și că trebuie să li se impună un fel de ordine pentru a le face mai potrivite pentru locuire. În scrierile despre acest subiect s-a presupus, încă de la începutul Renașterii, că un oraș cu părți clar definite [...] va fi ordonat și, mai mult, că un oraș va avea ordine dacă clădirile, străzile și piețele sale vor fi dispuse într-un mod care să lase impresia regularității. Semințele acestei idei au apărut în scrierile lui Alberti, care, pentru obținerea ordinii, sugera tratarea temeinică a organizării și compoziției drumurilor și piețelor și recomanda segregarea străinilor în zone care să le fie destinate (191). Presupunerea că ceea ce pare a fi pus în ordine va fi ordonat, a fost, trebuie spus, una dintre marile erori ale epocii moderne, deși ea a fost considerată a fi un dat de către exponenții planificării urbane — de la Alberti, la baronul Haussmann, la Daniel Burnham și la planificatorii urbani ai anilor 1950 și 1960. Însă istoria unor orașe ca Sankt Petersburgul sau Parisul secolelor XX va confirma rapid lipsa de justificare a presupunerii că un loc care prezintă o anumită ordine fizică va fi stabil din punct de vedere politic.

Ce putem vedea în ultimii două sute cincizeci de ani e o serie de încercări de a scăpa de această eroare, de a recunoaște că aparența vizuală a ordinii e o simplă fantezie menită să facă să pară bine reglementat ceea ce este în mod intrinsec haotic și de a admite că tumultul e ceea ce face ca un oraș să fie un oraș. Argumentul nu a fost ușor de formulat, fiindcă, dacă e să nu avem ordine vizuală într-un oraș, înseamnă asta că ne rămâne dezordinea? Și, din moment ce dezordinea e ceva ce orașele produc de la sine, ce nevoie ar mai fi atunci de un arhitect sau de un planificator, a căror principală abilitate — lucru care ne-a fost amintit adesea — e să creeze ordinea? [...].